

KRİZE NERDEN BAKMALI?

■ Ahmet Çetin DURUKANOĞLU Metalurji Mühendisi

Maliye, banka, para, mortgage, türev piyasalar, genel olarak piyasa, tetikleyici olarak para ve kredi piyasaları, cari açık vs. gibi çok çeşitli kavramların kullanıldığı ama "mali kriz", adı altında toplanan ve öyle sunulan krizin gerçekte ne olduğuna ve kimleri nasıl etkilediğine bakmakta fayda var.

Bu bakış açısı neden belirsiz kalındığının neden hiçbir çözüm mekanizması üretmediklerini bizlere net olarak gösterme olanağına sahiptir. Herkesin ama bu kriz ABD'de bizim krizimiz değil söyleminin öne çıkması aslında burjuva iktisadının açıklama mekanizmalarını yitirmesiyle ilgilidir.

Daha önceki yerel krizlerden; Özelleştirme/kamunun tasfiyesi, esnekleştirme/ sendikaların tasfiyesi ve ihracat yönelik bir sermaye birikimi modeli ile yapılan çıkış stratejisi bu krizde uygulama alanı bulamadı. Ortada krizin sorumlusu olabilecek ne sendikalar ne de K.İT.'ler kaldı. Ama kriz şimdiye kadar olmadığı düzeyde sarsıcı!!!!

Neden? Sorusu karşımızda durmaktadır. Öncelikle günün 24 saati sürekli bir tepki halinde olan piyasalar kavramlaştırmasından kopmamız gerekiyor. Bu bize olup biteni açıklamamaktadır. Temel bir mantık yürütme bile bunu bize çok açık olarak söyler. Arz talep dengesi üzerine, yani bir denge üzerine kurulu sistem dengeye bir türlü ulaşamaz. Sürekli krizler yumağı içinde döner durur. O zaman bizim bu kriz üreten mekanizmayı anlamaya ihtiyacımız var.

Birinci saptama; kapitalizm azami kar için meta üretimdir.

Meta üretiminin hakim olduğu bir üretim biçimidir. Kullanım değeri ve değişim değeri içeren meta alım satım nesnesi potansiyel olarak kriz taşır mı? Mantıki olarak şu soruya cevap arayalım.

Alıcı ya da satıcı bir taraf eksikse ne olur? Sistem dengede olmaz. Ya aşırı üretim ya da eksik tüketim olur. ¹

İkinci Saptama; sermaye birikiminin önündeki engel bizzat sermayenin kendisidir.

Yani sermaye birikiminin karlılığı azaltarak sermaye birikimini olanaksız kılması, kar oranlarının azalma eğiliminin krizleri doğurmasıdır.

Azami karı hedefleyen bir sistem, karlılığı azaltan dinamikleri neden içinde taşımaktadır? Şirket düzeyinde planlı ama ülke ve dünya düzeyinde plansız işleyen kapitalizm rekabet ve anarşiyi içinde taşır. Rekabet savaşları metalleri ucuzlatarak verir.

Üretim makinaların canlı emeğin yerine ikamesi, ileri teknolojilerin icat edilmesi ile üretimin teknik temeli değiştirilir. Fiyatlar kırılır, piyasa paylarını arttırılır ve rakipler yok edilir. Her şey mübahdır.

Sermaye der Quarterly Reviewier" kargaşalık ve kavgadan kaçır ve ürkek bir tabiata sahiptir. Pek doğrudur bu ancak gerçeğin tamamı demek değildir. Sermaye tabiatın boşluktan dehşet duyması gibi kar olmaması yada kar olması halinde dehşete kapılır. Münasip bir kar olsun aslan kesilir, yüzde onluk emin bir karla her yere gider, her işe girer, yüzde yirmi ile canlanır; Yüzde elli ile cüreti mutlakaşır; yüzde yüz ile bütün kanunları ayaklar altına alır. Yüzde üç yüz ile islemeyeceği cinayet yoktur, asılmayı bile göze alır. Kargaşalık ve kavga kar getirsin bunların ikisini de teşvik eder. İspati : kaçakçılık ve köle ticareti" (p.j dunning,ı. C., 35,36.) Kapital, cilt 1, s.586, 250 numaralı dipnot)

Üçüncü saptama; sermaye iki cephede savaş veriyor: sermaye-sermaye savaşı; sermayenin organik bileşiminin artışını asıl bu savaş sağlıyor. İkincisi, sermaye-emek savaşı.

Dördüncü saptama; Her kapitalist artık değer üretmediği halde kar etmeye devam ediyor.

**Arz talep dengesi üzerine,
yani bir denge üzerine kurulu
sistem dengeye bir türlü
ulaşamaz. Sürekli krizler
yumağı içinde döner durur.**

Üretken sektör/emek, üretken olmayan sektör/emek ayrımını yapılması sorunu anlamak açısından hayati öneme sahiptir. Finans, bankacılık, sigorta ve yatırım fonları, türev piyasalar hangi sektöre dahil olmaktadır.

Şişen finans sektörü büyüyerek var olması için gerekli artı-değer üretiminin sınırına yaklaştığı 2000'li yılların başından itibaren özellikle emlak sektöründe balonlar hissedilmeye başlamıştı. (Tonak 2004)

Şekil 1. Üretim ve Finans Şirketlerinin Kâr Oranları: ABD, 1960-1999, Kaynak: Bond (2008)

Dört saptamanın ortak izleneceği Şekil 1'de görüldüğü gibi üretim sanayi alanında ortaya çıkan kar oranı durulması sonucu sermaye azami kar elde edeceği finans alanına kaymaktadır. Üretken olmayan alanlardaki artı değer birikimi üzerinde yapılan spekülasyonun sınırları vardı ve Ahmet Tonak'ın ifade ettiği gibi 2000'li yılların başından beri zil takarak oynayarak gelmekteydi kriz.

Kriz herkesi etkiliyor mu? Hepimiz aynı gemide miyiz?

Sirket	Sektör	Kâr (Milyar dolar)
1- Exxon Mobil	Enerji	45.22
2- Chevron	Enerji	23.93
3- Microsoft	Teknoloji	17.68
4- General Electric	Teknoloji	17.4
5- Wall-Mart	Perakende	13.4
6- Johnson&Johnson	Sağlık	12.94
7- AT&T	Telekomünikasyon	12.87
8- IBM	Teknoloji	12.33
9- Procter&Gamble	Perakende	12.07
10- Hewlett-Packard	Teknoloji	8.3
11- Pfizer	İlaç	8.1
12- Cisco Systems	Teknoloji	8.05
13- Merck	İlaç	7.81
14- Philip Morris	Tütün	6.89
15- Occidental Petroleum	Enerji	6.86
16- Verizon Communications	Teknoloji	6.41
17- Coca-Cola	İçecek	5.81
18- JPMorgan	Finans	5.61
19- Oracle	Teknoloji	5.52
20- News Corp.	Medya	5.39

Görüldüğü gibi önümüzdeki dönemin en önemli sektörleri sağlık (Başbakanın ve hükümetin bu konuda kararlı olmasının nedeni budur), Enerji (boru hatları konusunda transit ülke olma çabaları yada komşularla sıfır sorun politikasının maddi temeli) teknoloji (yeni üretim teknolojileri kullanarak birim maliyetin azaltılıp

Türkiye genelinde işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 1 milyon 59 bin kişi artarak 3 milyon 650 bin kişiye yükselmiştir. İşsizlik oranı ise 3,9 puanlık artış ile % 15,5 seviyesinde gerçekleşmiştir.

piyasada hakim olma meselesi) olarak gözükmemektedir. Büyüyen büyümektedir. Karları giderek artmaktadır.

Teğet meselesi Türkiye'de kriz finans alanı değil doğrudan sanayi alanında daralma ile ortaya çıktı.

Özel sektör şu ana kadar döviz cinsinden borçlanarak yatırım yapıyordu. Bu yüzden 200 milyar doların üzerinde bir özel sektör borcu söz konusu. Ancak krizin ardından doların 1,5 kat değerlenmesi ve dış kredi imkanlarının ortadan kalkması nedeniyle özel sektör yatırım yapamıyor.

Türkiye genelinde işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 1 milyon 59 bin kişi artarak 3 milyon 650 bin kişiye yükselmiştir. İşsizlik oranı ise 3,9 puanlık artış ile % 15,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kentsel yerlerde işsizlik oranı 4,2 puanlık artışla % 17,2, kırsal yerlerde ise 3,4 puanlık artışla % 11,8 olmuştur.

Yılı 20 milyar lira kârla kapatabilecek olan bankacılık sektörünün, 2010'da riskli ürünlere yönelebileceğini söyleyen BDDK Başkanı Tefik Bilgin, 'türev ürünlerle ilgili hassasiyetimiz sürecekt' dedi. Bankacılık düzenleme ve denetleme kurumu (bddk) başkanı Tefik Bilgin, faizler düşerken bankaların kâr ettiğini, faizler artarken ise bunun tam tersinin yaşanacağını belirtti. Yıl sonunda bankacılık sektöründe 20 milyar TL düzeyinde kârlılık belediklerini dile getirdi.

Türkiye kapitalizmi IMF'siz bir IMF programı ile krizden çıkmaya çalışıyor.

Kriz meslektaşlarımıza nasıl yansdı.

Türkiye'deki durum aşağıdaki rakamlarla açık açık görülmektedir.

- İş-kurdan iş arayan mühendis, mimar ve şehir plancının sayısı Haziran 2009 itibarıyla 14081 kişi.
- İş-kurdan iş arayan mühendis, mimar ve şehir plancının sayısı Aralık 2008 itibarıyla 10606 kişi.
- 2008 yılında 1950 kişilik KPSS kadrosu için başvuran mühendis, mimar ve şehir plancı sayısı 54.805 kişi.
- Mühendislik-mimarlık fakültelerinden yılda 24135 kişi mezun oluyor.
- 90.000 mühendis, mimar ve şehir plancı işsiz veya mesleği dışında çalışıyor.
- Türkiye genelinde işsiz sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 1 milyon 59 bin kişi artarak 3 milyon 650 bin kişiye yükselmiştir. İşsizlik oranı ise 3,9 puanlık artış ile % 15,5 seviyesinde gerçekleşmiştir. Kentsel yerlerde işsizlik oranı 4,2 puanlık artışla % 17,2, kırsal yerlerde ise 3,4 puanlık artışla % 11,8 olmuştur.
- Yaptığı işten ötürü herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlı olmadan çalışanların oranı, önceki yılın aynı dönemine göre 0,1 puanlık artışla % 40,8 olarak gerçekleşmiştir. 2005=100 temel yıllı, üç aylık sanayi istihdam endeksi, 2009 yılı ikinci döneminde önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 12, bir önceki döneme göre yüzde 0,8 azaldı.
- Sanayide çalışılan saat endeksi, 2009 yılı 2. döneminde bir önceki yılın aynı dönemine oranla yüzde 13,6 azalırken, bir önceki döneme göre ise yüzde 1,1 arttı. Üç aylık sanayide çalışılan saat endeksi 93,7 oldu.
- Yapılan bir ankette meslektaşlarımız arasında işsizlik oranının % 24,58 olduğu, %82,4'ünün ise 2000 TL'nin altında ücret aldığı belirlenmiş. (anket

2004-2008 arasında mezun olan mühendislerle gerçekleştirilmiştir.)

Kapitalizmin gidişi ve yarattığı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır ki topyekun bir dönüşüm sürecinin içindeyiz. Son Devlet Denetleme Kurulu Raporu yayınlanmadan basına sızdırılan çerçevesinde meslek odalarının yasal düzenleme ile yeniden yapılacağıнын sinyalleri verilmiştir.

Evet, sermaye bu dönüşüm sürecini organize etmekte, yönlendirmektedir. Kendisini emek cephesinde tanımlayan TMMOB, yani bizler ve bağlı örgütlenmeler süreci anlamakta zorlanmakta, hareketsizliğimiz sermayenin işini kolaylaştırmaktadır.

TMMOB ve bağlı odalar sürecin dinamiğini, TMMOB 2008 profil araştırmasının da gösterdiği gibi üyelerinin % 80 ücretli çalışan ve işsiz mmp üzerinde yakalamalıdır. Gelecek bu yöndedir ve geleceğin örgütü olmak bu dönüşüm sürecine kendi alanımızdan cevap vermekle olanaklıdır.

Hükümetin açıkladığı Orta Vadeli Program'ın temel başlıklarına bir göz atmak bile neyle karşı karşıya olduğumuz göstermektedir. Mali kural, kalkınma ajansları, güvenceli esneklik, bölgesel asgari ücret, kentsel dönüşüm nükleer santraller, kamu yönetimi/ yönetişim, yeni sendika yasası, sağlıkta dönüşüm inşaat,mühendislik-mimarlık,teknik müşavirlik ve müteahhitlik hizmetleri.² İMF'nin isteği mali kural programın temel hedefi olarak konulmuştur. İMF ile niye anlaşıyorlar? sorusunun yanıtı da bizde olmalıdır.

Peki alanımızda bizi ne bekliyor.

ORTA VADELİ PROGRAMIN İnşaat, Mühendislik-Mimarlık, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri, Eğitimin İşgücü Talebine Duyarlılığının Artırılması başlıklı bölümleri oldukça açılcıdır.³

Mesleki Yeterlilik Kurumu ile pratik bir gerçeklik haline dönüşen mühendislik mimarlık plançılık hizmetlerinin dönüşüm süreci bu dönemde hızla hayata geçirilecektir.

Sonuç olarak,

- a- Dünya ekonomisi 2009 yılında yaklaşık yüzde 1 oranında daralma gösterdi. Dünya ekonomisinin bir bütün olarak gerilemesi 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ilk defa yaşanan bir olguydu.
- b- Merkez ülke ABD'de görünür olduğu için küresel kriz olarak anıldı ve 1929 ile karşılaştırıldı.

Kendisini emek cephesinde tanımlayan TMMOB, yani bizler ve bağlı örgütlenmeler süreci anlamakta zorlanmakta, hareketsizliğimiz sermayenin işini kolaylaştırmaktadır.

c- Askeri harcamalar arttı ve çatışmalar yoğunlaştı. Bölgesel gerginlikler kısıktılmakta ulusal ve sosyal kurtuluş mücadeleleri ve direnişleri şiddetle bastırılmaya çalışılmaktadır. ÇİN Aden Körfezinde korsanlar mücadele etmek için bulundurduğu askerlerinin lojistik desteğini sağlamak için kalıcı bir üsse ihtiyaç duyduğunu deklere etti.

Ne olabilir birkaç öngörü;

İmmanuel Wallerstein, şubat 2009'da Madrid'te verdiği konferansta, kapitalizm tarihsel sınırına geldiğini, bundan sonrası kaotik yapısal kriz olduğunu ve yaklaşık 30 yıl içinde kapitalizmin çökeceğini söyledi. Böyle bir durumda ne yapmalı? Kapitalizmi restore ederek yola aynen devam etmek konusunda hiç umutlu görünmeyen wallerstein, 'akıllı olanlar, kapitalizmi düzeltmeye kalkmak yerine tamamen yeni bir sistem kurmak gerektiğini anlayacaklardır' diyor ve ekliyor: 'porto alegre ve davos ruhu arasındaki anlaşmazlık çözüldüğünde, sorunun çözümünü de bulmuş olacağız.' işte bu, krize ve müstakbel krizlere köklü çözümler bulmanın ilk önemli adımlarından biri olabilir. .

Anwar Shaikh, İMF/DB ekim 2009 İstanbul toplantısı ile eş zamanda düzenlenen eleştirel bakışlar başlıklı konferansta "yeni tipte faşist devletlerin ortaya çıkabileceğini" söyledi.

James Petras, merkez sol hükümetlerin yerini merkez sağcı iktidarlara bırakmak zorunda kalabileceklerini, krizle başedilemedikçe bu hükümetlerin daha da katılaşacağını belirten james petras, daha da radikalleşip kendi kapitalistlerini güçlendirmek gibi bir yola girebileceklerine dikkat çekti. Hammaddelerin ve doğal kaynakların değerinin düşeceğinden yola çıkarak merkez sol hükümetlerin sosyal programları finanse etmekte güçlük yaşayacağına değinen james petras, solun hayatta kalabilmesi sosyal dönüşüm projelerinin gerçek anlamda sosyalist bir şekilde yapılması gerektiğine dikkat çekti.